

Практичне заняття 23.11.2020 р. Аудіометрія, вивчення межі чутності.

Мета – познайомити студентів з елементами біофізики слуху, основними характеристиками звуку, методами визначення гостроти слуху, законом Вебера-Фехнера.

Література

1. Чалий О.В., Агапов Б.Т., Цехмістер А.В. та ін. Медична і біологічна фізика: Підручник для студентів вищих медичних закладів освіти III-IV рівнів акредитації. – К.: Книга плюс, 2004. – 760 с.
2. Медицинская и биологическая физика: учебник/ А.Н. Ремизов. – 4-е изд., испр. и перераб. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. – 648с.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття

1. Вивчити матеріали рекомендованої літератури з даної теми.
2. Розібрати приклади виконання завдань.
3. Відповісти на контрольні питання та тестові завдання.
4. Вирішити задачі для самостійного розв'язання.

Теоретичні питання до заняття

1. Фізичні (об'єктивні) характеристики звуку: амплітуда, період, частота, швидкість поширення, довжина хвилі, потік енергії, інтенсивність, акустичний спектр (означення, формула, одиниці вимірювання).
2. Особливості поширення звуку у газоподібному, рідкому та твердому середовищах (швидкість поширення та коефіцієнт поглинання).
3. Слухові (суб'єктивні) характеристики звуку: висота, тембр, гучність. Їх зв'язок з фізичними характеристиками звуку.
4. Поріг чутності, поріг больового відчуття, область чутності, область мови.
5. Рівень інтенсивності. Закон Вебера-Фехнера. Співвідношення між рівнями інтенсивності та рівнями гучності. Криві рівної гучності.

Приклади виконання завдань

Задача 1. Чи почує людина звук, якщо 1 повне коливання частинки середовища роблять за:

- а) 0,16 с;   б) 0,0004 с;   в) 0,00002 с?

Розв'язання:

Дано:

$$T_1 = 0,16 \text{ с}$$

$$T_2 = 0,0004 \text{ с}$$

$$T_3 = 0,00002 \text{ с}$$

$$\nu_1 - ? \quad \nu_2 - ? \quad \nu_3 - ?$$

Для того, щоб визначити чи почує людина даний звук, треба визначити частоту цього звуку. Якщо частота буде в рамках від 20 Гц до 20000 Гц, то людина почує звук.

Частота пов'язана з періодом співвідношенням:

$$\nu = \frac{1}{T}$$

Підставляючи дані по чергово в формулу, отримаємо відповідні періоду частоти звуку, за якими визначимо чує людина звук чи ні:

$$\nu_1 = \frac{1}{0,16} = 6,25 \text{ Гц}$$

$$\nu_2 = \frac{1}{0,0004} = 2500 \text{ Гц}$$

$$\nu_3 = \frac{1}{0,00002} = 50000 \text{ Гц}$$

Відповідь: Отже, лише другий звук людина почує. Перший відноситься до інфразвуку, а третій – до ультразвуку.

Задача 2. Частота звукової хвилі, що поширюється в повітрі зі швидкістю 330 м/с, становить 150 Гц. Визначити період та довжину звукової хвилі.

Розв'язання:

Дано:

$$\nu = 150 \text{ Гц}$$

$$v = 330 \text{ м/с}$$

$$\lambda - ? \quad T - ?$$

Частота пов'язана з періодом співвідношенням

$$\nu = \frac{1}{T}$$

Звідси знаходимо період

$$T = \frac{1}{\nu} \quad T = \frac{1}{150} = 0,0067 \text{ с}$$

Довжина хвилі виражається формулою через швидкість та частоту хвилі в даному середовищі:

$$\lambda = \frac{v}{\nu} \quad \lambda = \frac{330}{150} \approx 2.2 \text{ м}$$

Відповідь: 0,0067 с; 2,2 м.

Задача 3. Звук інтенсивністю 1 Вт/м² за 2 с через площу 1,6 м² передав тілу певну енергію. Знайти, яку саме енергію перенесла ця хвиля?

Розв'язання:

Дано:
$I = 1 \text{ Вт/м}^2$
$\Delta t = 2 \text{ с}$
$S = 1,6 \text{ м}^2$
$\Delta E = ?$

Інтенсивність звуку за визначенням це відношення потоку енергії до площі, на яку діє звукова хвиля:

$$I = \frac{\Phi}{S}$$

Підставимо в дану формулу $\Phi = \frac{\Delta E}{\Delta t}$ і отримаємо ΔE :

$$I = \frac{\Delta E}{S \Delta t} \rightarrow \Delta E = IS \Delta t$$

Підставивши значення отримаємо:

$$\Delta E = 1 \cdot 1,6 \cdot 2 = 3,2 \text{ Дж}$$

Відповідь: 3,2 Дж.

Задача 4. Як зміниться інтенсивність механічної хвилі, якщо:

- амплітуду коливань зменшать у 3 рази;
- частоту коливань збільшать у 4 рази;
- швидкість механічної хвилі збільшать у 5 разів?

Розв'язання:

Для того, щоб дати відповідь на поставлені питання, потрібно знайти зв'язок інтенсивності хвилі з заданими величинами:

$$I = \frac{\rho A^2 \omega_0^2}{2} v$$

Підставивши $\omega_0 = 2\pi\nu$ отримаємо:

$$I = \frac{\rho A^2 4\pi^2 \nu^2}{2} v$$

Тепер ми можемо дати відповідь на поставлені питання:

- 1) Якщо амплітуду коливань зменшити в 3 рази, то інтенсивність зменшиться в 9 разів $I \sim A^2$

2) Якщо частоту коливань збільшити в 4 рази, то інтенсивність збільшиться в 16 разів $I \sim \nu^2$

3) Якщо швидкість механічної хвилі збільшити в 5 разів, то її інтенсивність теж збільшиться в 5 разів $I \sim \nu$

Задача 5. Після проходження звуку через перегородку його інтенсивність зменшилась в 1000 разів. На скільки зменшилась його гучність, якщо частота звуку 1 кГц?

Розв'язання:

Дано:	Si
$\nu = 1 \text{ кГц}$	1000 Гц
$\frac{I}{I_0} = \frac{1}{1000}$	
Е—?	

Скористаємось законом Вебера-Фехнера

$$E = k \lg \frac{I}{I_0}$$

Для частоти 1000 Гц коефіцієнт $k = 1$. Підставимо значення:

$$E = 1 \lg \frac{1}{1000} = \lg 10^{-3} = -3 \text{ Б}$$

Відповідь: гучність зменшилась на 3 Бели.

Задача 6. Шум на вулиці відповідає рівням гучності звуку 70 фон, крику 80 фон. Який буде рівень гучності звуку, отриманого в результаті складання крику і шуму вулиці? Вважати частоту рівною 1 кГц.

Розв'язання:

Дано:	Si
$\nu = 1 \text{ кГц}$	1000 Гц
$E_1 = 70 \text{ фон}$	
$E_2 = 80 \text{ фон}$	
E_ϕ —?	

Знайдемо інтенсивності звуку, які відповідають заданим рівням гучності, використовуючи закон Вебера-Фехнера:

$$E_\phi = 10 k \lg \frac{I}{I_0}, \text{ для частоти 1000 Гц коефіцієнт } k=1;$$

$I_0 = 10^{-12} \text{ Вт/м}^2$ – інтенсивність звуку для порогу чутності вуха,

$$70 = 10 \lg \frac{I_1}{I_0} \rightarrow I_1 = 10^7 I_0 = 10^7 \cdot 10^{-12} = 10^{-5} \text{ Вт/м}^2$$

$$80 = 10 \lg \frac{I_2}{I_0} \rightarrow I_2 = 10^8 I_0 = 10^8 \cdot 10^{-12} = 10^{-4} \text{ Вт/м}^2$$

$$E_\phi = 10 \lg \frac{I_1 + I_2}{I_0} = 10 \lg \frac{1.1 \cdot 10^{-4}}{10^{-12}} = 10 \lg 1.1 \cdot 10^8 = 80.4 \text{ Фон}$$

Відповідь: рівень гучності на вулиці 80,4 фон.

Задача 7. Дві машини рухаються назустріч одна одній зі швидкостями 20 м/с і 10 м/с. Перша машина подає сигнал з частотою 800 Гц. Якої частоти сигнал почує водій другої машини: а) до зустрічі; б) після зустрічі машин?

Розв'язання:

Дано:	
$v_1 = 20 \text{ м/с}$	
$v_2 = 10 \text{ м/с}$	
$v = 330 \text{ м/с}$	
$\nu = 800 \text{ Гц}$	
$\nu_1 - ?$	

Згідно з ефектом Доплера до зустрічі автомобілів частота змінюється

$$\nu_1 = \frac{v + v_2}{v - v_1} \nu$$

$$\nu_1 = \frac{330 + 10}{330 - 20} 800 = 877 \text{ Гц}$$

Після зустрічі

$$\nu_1 = \frac{v - v_2}{v + v_1} \nu$$

$$\nu_1 = \frac{330 - 10}{330 + 20} 800 = 732 \text{ Гц}$$

Відповідь: 877 Гц; 732 Гц.

Задача 8. Сила, що діє на барабанну перетинку людини площею 66 мм² при частоті 1000 Гц, рівна 4,95 нН. Яка інтенсивність звуку, що зумавлює дану силу? Швидкість звуку в тканині організму 1540 м/с, густина тканини 1 г/см³.

Розв'язання:

Дано:	Si
$S = 66 \text{ мм}^2$	$66 \cdot 10^{-6} \text{ м}^2$
$F = 4,95 \text{ нН}$	$4,95 \cdot 10^{-9} \text{ Н}$
$\nu = 1000 \text{ Гц}$	

$v = 1540 \frac{\text{м}}{\text{с}}$	10^3 кг/м^3
$P = 1 \text{ г/см}^3$	
$I - ?$	

Сила, що діє на барабанну перетинку людини пропорційна до звукового тиску:

$$F = S \cdot p \quad (1)$$

Звуковий тиск пов'язаний з інтенсивністю співвідношенням:

$$p^2 = 2\rho v I, \quad (2)$$

де ρ – густина середовища, в якому поширюється хвиля.

Виразимо звуковий тиск із (2) і підставимо його до виразу (1):

$$p = (2\rho v I)^{1/2}$$

$$F = (2\rho v I)^{1/2} S \quad (3)$$

Із виразу (3) визначимо інтенсивність звуку:

$$I = \frac{F^2}{2\rho v S^2}$$

Підставимо числові значення:

$$I = \frac{(4,95 \cdot 10^{-9})^2}{2 \cdot 10^3 \cdot 1540 \cdot (66 \cdot 10^{-6})^2} = 1,8 \cdot 10^{-12} \text{ Вт/м}^2$$

Відповідь: інтенсивність звуку $1,8 \cdot 10^{-12} \text{ Вт/м}^2$

Завдання для обов'язкового розв'язання:

Задача 1. На якій частоті звук інтенсивністю 10^{-6} Вт/м^2 має рівень гучності 30 фон?

Задача 2. Рівні інтенсивності звуку з частотами 100 Гц і 3000 Гц рівні 50 дБ. Визначити рівні гучності цих звуків.

Задача 3. Рівень інтенсивності серцевих тонів, який отримують за допомогою стетоскопа, рівний 10 дБ. Чому дорівнює інтенсивність тонів серця?

Задача 4. Людина з нормальним слухом здатна відчувати різницю в гучності звуків в 1 фон. В скільки разів змінюється при цьому інтенсивність звуку частотою 1 кГц?

Контрольні питання:

1. Вкажіть об'єктивні та суб'єктивні характеристики звуку та відповідність між ними. Вкажіть одиниці їх вимірів.
2. В чому полягає суть психофізичного закону Вебера-Фехнера?
3. Що називається аудіометрією? Що таке аудіограма?
4. З яких основних частин складається аудіометр?